

Vergeeten stemmen uit de Grote Oorlog

Alfred Staarman

Het Imperial War Museum (IWM) in Londen wordt door conservatoren van militaire musea wereldwijd algemeen als hét toonaangevende militair-historische museum gezien. Met een zeer divers aanbod van presentaties op verschillende locaties in en buiten Londen worden twee miljoen bezoekers per jaar bediend. Dat zijn aantallen waarvan musea in Nederland, en niet alleen het Legermuseum, alleen maar kunnen dromen. Het IWM is als instituut nog niet eens zo oud. Het is geopend na de Eerste Wereldoorlog met het doel de ervaring van die oorlog, die in 1920 nog zo vers in het geheugen lag, vast te leggen en door te geven. Dat is aardig gelukt. Inmiddels is het IWM allang niet meer een museum van de Eerste Wereldoorlog alleen. Zoals bekend is het niet bij één wereldoorlog gebeven. Alle grote conflicten vanaf 1914 waarin Groot-Brittannië zijn strijdkrachten alleen of in coalitieverband heeft ingezet, hebben inmiddels een plaats gekregen in het museum.

En van de dingen waarvoor we onze Britse collega's dankbaar moeten zijn, is het feit dat ze de moeite hebben genomen om van groot aantal veteranen uit de Eerste Wereldoorlog mondelinge getuigenissen vast te leggen door middel van interviews. Dat project is begin jaren '70 uitgevoerd, toen de veteranenpopulatie al enigszins op leeftijd begon te raken. Waarschijnlijk heeft iemand zich toen gerealiseerd: 'als we het nu niet doen zijn we straks voorgoed te laat'. Toen alle interviews waren afgenomen is men weer overgegaan tot de orde van de dag. Kennelijk was de tijd er niet rijp voor om er ook echt iets mee te doen. In 2002 kennelijk wel, getuige het feit dat toen 'ineens' de tapes met de interviews in het archief van het IWM werden herontdekt. Dat leidde tot een prachtige boekuitgave getiteld *Forgotten voices of the Great War*, in een Nederlandse vertaling uitgebracht als 'Vergeeten stemmen uit de Grote Oorlog', onlangs in de ramsj. De titel van het boek is eigenaardig en feitelijk onjuist. Moeite doen om mensen te interviewen, dat materiaal te beheren en te conserveren om het

voor een groot geïnteresseerd lezerspubliek aantrekkelijk te presenteren en dan niemand minder dan Martin Gilbert in de inleiding te laten zeggen dat... 'dit een boek is dat je niet zonder tranen in je ogen kunt lezen...' en dan te spreken over 'vergeeten' stemmen, terwijl er juist zoveel werk van gemaakt is die stemmen aan de vergetelheid te ontrukken, is curieus. Er zijn in de geschiedenis van de mensheid vele stemmen verloren gegaan maar uitgerekend deze, niet. Het is een verschijnsel. Als je er op gaat letten kom je het voortdurend tegen: *vergeeten* oorlog, *vergeeten* bataljon, *vergeeten* front, alleen al in de vorige uitgave van de Grote Oorlog kwam ik het meermalen tegen. Maar dit terzijde, 'Vergeeten stemmen' is een geweldig boek. *Oral history* is geen betrouwbare historische bron en zo moet ze ook niet gebruikt worden maar wel geeft ze de grote gebeurtenissen een persoonlijke toets. Het zijn de kleine, schijnbaar onbenullige dingen die ontroeren en zo de oorlog dichtbij brengen. Vooral veel van de fragmenten uit het begin van de oorlog zijn zo mooi

omdat er een, met de wetenschap van achteraf, nogal naïef aandoend enthousiasme voor de oorlog zélf uit spreekt. Een Franse meneer die, met een wereldbeeld dat gevormd is rond 1870-'71, vertelt... 'we wilden direct naar Berlijn gaan en met bajonetten, zwaarden en lansen achter die Duitsers aanrennen...' Een mevrouw die vertelt hoe ze als meisje uit de betere kringen met grootse plannen zich aanmeldde bij het *Women's National Land Service Corps* maar tot haar ontsteltenis ergens ver weg op een afgelegen boerderij op het Engelse platteland, verstoken van ieder contact met de buitenwereld, aan het werk gezet werd om dagelijks om 5.00 uur de koeien te melken. Dat was ook frontdienst, maar dan ver achter de schermen van het thuisfront. Bij veel fragmenten zie je als het ware schokkerige filmbeelden voor je. Een majoor die zich de aankomst van luitenant-kolonel Winston Churchill in zijn sector herinnert... 'hij werd gevolgd door zijn staf en ik kon mijn ogen nauwelijks geloven toen ik de tweede auto zag, die helemaal was volgestapeld met de meest uiteenlopende bagage. Tot mijn verbazing lag boven op al die rommel een echte badkuip...'. Afhankelijk van de plaats beleefden mensen de oorlog anders. Heel bijzonder moet het zijn geweest om op elf november 1918 tegen elf uur 's ochtends in de voorste loopgraaf te hebben gestaan. Een Australische officier verhaalt over... 'een Duits mitrailleurnest in de buurt bezorgde onze troepen heel wat problemen. Ze bleven maar vuren tot het elf uur was. Om klokslag elf uur klauterde

een officier uit hun positie, stond op, nam zijn helm af en boog naar de Britse troepen. Daarna liet hij zijn manschappen voor de loopgraaf aantreden een liet hij hen afmarcheren...' Het volgende is het laatste citaat van het boek, en een passend einde. Een sergeant majoor herinnert zich elf november 1918...'we waren in de war. Ik was erbij geweest sinds 1914. Ik had blij moeten zijn. Maar ik was verdrietig. Ik dacht aan de bloedbaden, aan alle ellende, aan de verwoestingen en aan de vrienden die ik verloren had...'

Wat ik bij lezing van de fragmenten wel begon te missen waren de stemmen van de mensen. Al lezend lijkt het alsof het één persoon is die zich dingen herinnert en die zich als het ware bedient van jouw stem. Terwijl in werkelijkheid een keur van mensen is geïnterviewd, mannen en vrouwen uit alle lagen van de bevolking. Het taalgebruik en de woordkeus van een Engelse majoor bd. op leeftijd, omstreeks 1970, vertellend over Churchill die een badkuip meezeult naar het front geeft ongetwijfeld extra kleur en smaak aan een verhaal. Via de website van het Imperial War Museum

(www.iwmcollections.org.uk) zijn overigens enkele fragmenten uit interviews met Eerste Wereldoorlog- en andere veteranen on line te beluisteren.

Ten slotte: In Nederland is onlangs een groot interviewproject gestart. Het Veteraneninstituut in Doorn interviewt volgens een vaste opzet Nederlandse oud militairen, die de afgelopen decennia onder oorlogsomstandigheden of vergelijkbare situaties al dan niet in VN-verband zijn uitgezonden. Uiteindelijk moet met dit materiaal een grote databank aangelegd worden. Een goed initiatief en een waardevolle bron voor iedereen die zich over 50 jaar afvraagt wat Nederlandse militairen in hemelsnaam in 1993 in, bijvoorbeeld, Moldavië te doen hadden. ●

PRINS PAKT UIT

Onderlaatst vrienden, was ik in Dawson aan de Klondike in de aan Alaska grenzende, Canadese provincie Yukon Territory. In Noord-Amerika wordt dit gebied aangeduid als de *last frontier* oftewel de laatste wildernis. Tja, je moet toch wat doen in je vrije tijd en aangezien deze jongen van meer historische dingen houdt dan alleen van de Eerste Wereldoorlog is het dus niet zo merkwaardig dat hij plaatsen bezoekt waar

zich óók tot de verbeelding sprekende, geruchtmakende zaken hebben afgespeeld. En dus ga je naar Yukon Territory om daar een *boomtown* te bezoeken. Nou ja, en wat tref je daar? Dawson is inmiddels ook door andere mensen ontdekt en dus ontstond er een levendige toeristenindustrie compleet met hekraderboten op de machtige Yukon rivier, goudpannen in de riviertjes en een nagebouwde saloon met Cancan-meisjes. Een wandeling door het stadje leverde ook nog iets op wat ik daar nooit verwacht had namelijk, een monument voor de Eerste Wereldoorlog compleet met buitgemaakte Duitse kanonnen van het merk Krupp en een stenen herinneringszuil met daarop de namen van de gesneuvelden van de Klondike. Een bezoek aan de plaatselijke boekwinkel leverde ook al een verrassing op: een boek met de titel *Klondike Joe Boyle, heroic adventures from goldfields to battlefields*. Ik kocht het boekje meteen en viel al lezend werkelijk van de ene verbazing in de andere. Wat een avonturen deze man meegemaakt had tijdens '14-'18, werkelijk adembenemend. Kijk, de meeste figuren die ik tot nu toe aan een nader onderzoek had onderworpen waren niet zo ver gekomen als Joe Boyle. Het merendeel ervan was, al dan niet heldhaftig, wel gesneuveld want eeuwige roem zonder dood lijkt in WO I onmogelijk, een enkeling daargelaten. Aldus niet onze Joe. Het leven van deze man is één groot avontuur en begint met op 17-jarige leeftijd weglopen van huis, naar zee, handel in foerage, bokspromotor, goudzoeker, grootondernemer in de mijnbouw, ijshockey coach en eindigt met het minnaarschap van de koningin van Roemenië. Kijk dat is nog eens een carrière.

Joe's intrede in de Grote Oorlog begint met het oprichten en uitrusten, op eigen kosten, van een vijftigtal mitrailleur-schutters die als de *Boyle Battery* aan de strijd in Europa gaan deelnemen. Joe gaat zelf in juli 1916 via Londen eerst naar Sint Petersburg waar hij via via aangesteld wordt om de chaos op het Russische spoorwegnet op te lossen, hetgeen hij met verve doet. Rond Moskou was een enorme opstopping van wel 10.000 treinwagons die

niet meer voor- of achteruit konden. Na Joe's botte ingrijpen rijdt alles weer. Via omwegen komt hij in Roemenië, dat net aan de oorlog is gaan deelnemen, terecht. Ook hier, gigantische problemen met bevoorrading van de troepen. Voortvarend lost Joe het een en ander op, daarbij voortdurend in aanvaring komend met Engelse autoriteiten en briefwisselingen veroorzakend tot op het hoogste niveau. Als een olifant gaat hij door diverse porseleinkasten heen en slaagt er zelfs in een gigantische indruk te maken op Koningin Marie van Roemenië, de Bolsjewieken en op de oude machthebbers in Rusland, door zijn talent om uit een puinhoop iets goeds te maken. Vijanden worden om de tuin geleid, gevangenen bevrijd en ondertussen wordt er met de koningin gevrijd. Slechts een tussendoortje vormen de veiligstelling van het Roemeense staatsarchief alsmede de Kroonjuwelen welke voor de oorlogsverklaring aan de Centralen in het Kremlin werden opgeslagen. Probeer dat na de Revolutie maar eens terug te halen. Joe doet het. Hij wordt niet oud en tot aan de dood van Koningin Marie komt er jaarlijks een gesluierde vrouw naar zijn graf in Londen.....In het jaar 1983 is de erkenning van de wapenfeiten van deze man in Canada zo groot geworden dat zijn overblijfselen naar zijn geboortedorp Woodstock worden overgebracht en met militaire eer ter aarde worden besteld. Dat je toch zo ver op vakantie moet gaan om aan dit verhaal te komen deed me er toe besluiten om de volgende vakantie maar eens in Patagonië door te brengen, wie weet wat ik daar tegenkom.